

EĞİTİMDE DRAMA VE ORTAK DEĞERLER

Prof.Dr.Tülin Sağlam

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Tiyatro Bölümü

20. yy'ın başlarında oyun ve tiyatro eğitim alanında pedagojik nitelikleriyle çok yönlü olarak ele alınmaya ve irdelenmeye başlandığında, drama dediğimiz disiplinin ilk tohumları atılmaya başlanmıştır. Yaratıcı drama, eğitimde drama, eğitsel drama gibi kavramlarla tanımlanmaya başlanan bu alanın ayırıcı niteliği **dramatik deneyim** ile öğrenme arasında bilinçli olarak kurduğu bağlar ve bu yolla dramatik deneyimi araçsallaştırmasıdır. Temel niteliği rol almak ve kendini bir başkasının yerine koymak olan **dramatik deneyimin** çocukluktan başlayarak kendiliğinden bir öğrenme ortamı olduğu bilinir. Evcilik oyunlarından başlayarak tiyatroya kadar hemen tüm oyunların temel özelliğidir bu. Rol alma yoluyla o anda orada olmayan, yani hayali bir düşünce oraya getirilir ve **dramatik bir evren** oluşturulmaya başlanır. Bu evrenin oluşumunu tamamlayabilmesi için katılımcıların tümünün onun varlığını kabul etmesi gereklidir. Doktorculuk oynarken tüm oynayanlar, bir tiyatro oyunu seyrederken tüm oyuncular ve seyirciler, yani katılan herkes, bu hayali evrenin varlığını kabul ederse ancak o zaman dramatik dünyada yaşam devam eder. Orada, rol alma yoluyla başkasını anlamak için harcanan gönüllü bir çaba ve içinde yaşanılan dünyaya başkalarının gözünden bakabilme ve yaşamı farklı bakış açılarından kavrayabilme olanağı vardır. Gerek üstlenilen rolün gerekse roller arasında kurulan iletişimin amacı oyunun hakkıyla oynanabilmesidir. Hakkıyla oynayabilmenin yolu da o rolleri gerçekten üstlenmektir. Dramatik oyunların temeli olan bu ortam eğitimde kullanılmak üzere oluşturulduğunda, oyun ve tiyatronun araçlarından yararlanılarak ortaya çıkan **drama** dediğimiz alanın sınırlarından içeri girmiş oluruz.

Katılımcılar, bir rol alarak hareket etmeye başladıklarında hayali bir evrenin kapıları da açılmaya başlanır. Artık onlar kendileri dışında, orada olmayan biri olmayı, yani dramatik olanı deneyimlemeye başlamışlardır. Bu eylem hayali bir düşünce üzerine kuruludur yani

katılımcılar “mış gibi” yaptıkları bir evren kurmaya başlamışlardır. Bu bir kurgu dñnyasıdır ve katılımcılar için bu dñnyanın içinde yani **dramatik evrende** keşif yolculuğu başlamaya hazırdır. O evrende ele alınan konunun ne olduğu yapılacak keşfin ne olabileceğini belirler.

Ele alınan konu her ne olursa olsun **doğaçlama** olarak irdelenir. Doğaçlamanın önceden belli olan bir içeriği vardır (irdelenecek konu) ama konuya ilişkin hazır bir metinden hareket edilmez. Bir konusu olan doğaçlama sürecidir sözü edilen. Doğaçlama sürecini katılımcıların ele alınan konuya ilişkin düşünce ve duyguları yönlendirir. Bu süreçte, katılımcılar ele alınan konuya ilişkin bazı keşiflerde bulunurlar. Bunlar, kendinin ya da başka bir insanın duygusunu anlamakla ilgili de olabilir, suyu oluşturan elementlere ilişkin de. Ya da rol oynamanın doğasını keşfetmek de olabilir, depremin nedenlerini anlamak da. Yani ister bir ders konusuna ilişkin olsun ister doğrudan dramanın bir sanat olarak doğasına ilişkin olsun drama ile ele alınan konu doğaçlamalar yoluyla irdelenir. Önemli olan süreç boyunca o hayali dñnyanın, yani dramatik evrenin içinde kalabilmek ve keşif yolculuğunu tamamlayabilmektir.

Doğaçlama ile dramatik bir evreni kurmak ve onun içinde rahatça hareket edebilmek için o evrenin temel niteliklerini bilmek gerekir. Yoksa doğaçlama bir kaos ortamı yaratabilir ve darmadağınık bir süreç her hangi bir keşif olanağı sunmadan bitebilir. Bir düzen içinde hareket edilmelidir ki süreç bir hedefe doğru gelişebilsin. Söz konusu düzen dramatik yapılanmadır. Dramatik bir yapı kurabilmek için **dramatik kurgunun** asal özellikleri bilinmelidir. Bu hem lider hem katılımcı için önemlidir. Lider planlarını ona göre yapacaktır; katılımcı da o planların hayata geçebilmesi için ona göre davranacaktır.

Dramatik kurgu, dramatik aksiyona dayanır. Ya da şöyle ifade edilebilir; **dramatik evren, dramatik aksiyon** aracılığıyla, yani karşı karşıya gelen düşüncelerin taşıyıcıları aracılığıyla kurulur. **Dramatik aksiyon** eylem içindeki insanlar tarafından gerçekleştirilen ve **gerilim, karşıtlık ve/veya çatışma** içeren bir sürece işaret eder. Eylem içindeki insanlar (rol) belirli düşünce ve duyguların taşıyıcılarıdır. Her biri bir tutumu temsil eder. Bu tutumların birbiri ile uyum içinde olduğu, gerilim ve/veya çatışmanın olmadığı bir ortamda dramatik aksiyon gelişmez. **Dramatik aksiyonun** gelişmesi için tutumlar arasında uyumsuzluk olmalıdır. Yani bir sorun olmalıdır. Ancak sadece bir sorun olması da yeterli değildir. Sorunun bilinmesi ama durumun kabul edilmesi ve ona karşı bir şey yapılmaması durumunda da dramatik aksiyon gelişmez. Dramatik aksiyonun gelişmesi için **dramatik gerilim** olmalıdır. Yani bu sorunlu

duruma karşı harekete geçilmesi ve uzlaşmaz görüşlerin, duyguların ya da tutumların birbiriyle mücadele etmesi gerekir. Dolayısıyla karşıt görüşleri mücadele etmek için harekete geçirecek bir **odak** gereklidir. Neden o insanlar bu sorunun tarafları olmuştur? Konuya ilişkin seçilecek odak noktası bu soruya yanıt verecek nitelikte olmalıdır. Bu mücadele bazen açık bir çatışmaya dönüşür bazen gerilimi yüksek bir durum olarak belirir. Her iki durumda da dramatik aksiyon **dramatik gerilim** ile gelişmeye başlar. Aksiyonu ilerleten şey karşıt tarafların süreç içinde gelişen duruma ilişkin aldığı tutum ve davranış biçimleridir. Eğer çatışan taraflar duruma ilişkin olarak baştaki tutumlarını inatla savunmak için diretir ve hiç bir etkileşim içine girmezlerse dramatik aksiyon yarım kalır. Dolayısıyla dramatik aksiyonun bir sonuca doğru ilerleyebilmesi için karşıt görüşlerin iletişim ve etkileşim içinde olması gerekir. Böylece hem ele alınan soruna ilişkin farklı bakış açıları irdelenebilir hem de duruma ilişkin bir gelişme, değişme, ilerleme sağlanabilir. Sonuç olarak **dramatik aksiyon, karşıt tutumların** taşıyıcısı olan ve **eylemde bulunan insanların**, sorunlu bir duruma ilişkin aldıkları tavırlarıyla oluşan, **dramatik gerilim ve/veya çatışma** içeren bir harekettir. Bu hareketin bütünü dramatik süreç olarak adlandırılır; bu, katılımcı için dramatik bir deneyim olanağıdır.

Görüldüğü gibi **dramatik aksiyon** rol alma, rolle özdeşleşme ve dönüştürme eylemlerini kapsayan bir sürece işaret eder; **dramatik süreç**. Bu süreçte hayali düşünce, empati, özdeşleşme ve kişileştirme yoluyla eyleme döner. Katılımcı bir rol alarak kendisini bir başkasının yerine koyar (hayali düşünce); rol içinde o kişiyi anlamaya (empati) ve kendini onun yerine koymaya (özdeşleşme) çalışarak davranır (kişileştirme). Bu hayali dünyada, olup bitenlere bir anlam verebilmek, olanları kavrayabilmek için çevresinde duyduğu, gördüğü, hissettiği şeylere gönderme yapar. Yani kendi dışında olanları kendi yaşantısından yola çıkarak anlamlandırabilir. Bu yolla özdeşleşme gerçekleşir; birey kendini başka birisinin yerine koymaya çalışır ve onun yerinde olmayı deneyimler. Bu deneyim onun kendini ve diğerlerini daha iyi anlamasını sağlar. Burada amaç üstlenilen rolü iyi oynamak değil, rol içinde kalarak yaşantıyı derinleştirmek, zenginleştirmektir.

Buraya kadar söylenenlerden yola çıkarak **dramatik kurgunun** bileşenlerini, hayali bir **durum**, bunun içinde yer alan **roller** ve bu roller arasındaki **ilişkiler, dramatik gerilim ve/veya çatışma** ve **odak** olarak özetleyebiliriz. Ancak dramatik düzeni kurgulayabilmek için bu unsurların çok net bir biçimde belirlenmesi, çerçevesinin anlaşılır bir biçimde oluşturulması gerekir. Yani tüm bu insanların nerede, ne zaman, nasıl bir atmosferde, nasıl bir

dil ve hareket düzeni içinde ve hangi semboller aracılığıyla iletişim kurduklarını düşünmek gerekir. Bunların bilinmesi katılımcılar için yaşanacak deneyimi zenginleştirir. Ele alınan sorun bir Ortaçağ kalesindeki ya da Osmanlı sarayındaki hizmetkarlar ya da soylular arasında mı geçmektedir yoksa günümüzde bir büyükşehir ya da köyde ya da gelecekte bir uzay üssünde mi? Mekan bir hastane midir kalabalık bir cadde mi? Bu farklı mekanların her biri farklı konuşma ve davranma biçimlerini, farklı atmosferleri ve sembolleri çağrıştırır. Bunların baştan bilinmesi ya da süreç içinde katılımcılarla beraber belirlenmesi gerekir ki dramatik evren net bir biçimde belirsin, dramatik deneyim derinleşsin, anlamlı sonuçlara ulaşılabilirsin. Dramatik bir evrenin oluşturulabilmesi ve katılımcılar açısından bu evrende anlamlı bir dramatik deneyim yaşanıp keşifler yapılabilmesi için dramatik kurgunun bileşenleri konusunda bilgi ve beceri sahibi olunması gerekir. Bu bilgi ve beceriye hem lider hem de katılımcı sahip olursa süreç ortak bir üretim olarak geliştirilir ve en sağlıklı olan da budur. Burada sözü edilen üretim, süreci vurgulayan bir sözcüktür; sonucu değil. Dramada odakta katılımcıların yaşadığı deneyim, yani süreç vardır. Bu sürecin sonunda bir performans sergilemek hedefi yoktur. Bazen belirli an ya da sahneler başka katılımcılarla ya da çevredeki insanlarla paylaşılabilir ama bu bir tiyatro gösterimi değil, süreç paylaşımıdır.

Drama eğitiminde, birbirini kapsayan ama yönelimleri farklı olan temel iki yaklaşımdan söz edilebilir; bir sanat olarak drama ve bir öğretme aracı olarak drama. Bu iki yaklaşım birçok drama uygulamacısı ve kuramcısı tarafından bir çizginin iki ucu gibi algılanır; doğaçlamadan performansa, dramadan tiyatroya gibi.

Bir **öğretim yöntemi olarak drama**, ders programında yer alan tarih, dil, matematik gibi değişik konuları öğretmek ya da bireyin içinde yaşadığı dünyayı daha iyi tanıması ve anlamlandırabilmesi için toplumsal, ahlaki, evrensel değerleri irdelemek amacıyla yapılandırılır. Oyun yoluyla- dramatik evrenin içinden geçerek irdelemedir söz konusu olan. Yapılandırmanın temelinde, katılımcının gönüllü katılımını hedefleyen oyun-dramatik evren vardır. **Drama bir sanat olarak** değerlendirildiğinde, ayrı bir konu olarak ele alınır. Bu durumda dramatik oyun, bireyin kişilik gelişimine destek olmayı amaçlayan ayrı bir aktiviteyi oluşturur. Bu yaklaşımda vurgu, katılımcıları oyun yaratma sürecine dahil ederek dramatik süreci geliştirme ve anlama üzerindedir. Nihai hedef bir oyun yaratmaktır. Bu süreç yoluyla çocuklar temel drama ve tiyatro kavramlarını araştırır, onlara aşına olur ve hayal güçlerini, yaratıcı ve algılayıcı güçlerini geliştirirler. Drama derslerinde yaratıcı hareket, doğaçlama ve

yaratıcı konuşma konuları üzerinde durulur. Bu yetileri geliştirmeye yarayan bir dizi oyunlar, dramatik durumlar kurgulanır. Dolayısıyla her iki yaklaşımın başarısı da oynanan oyunun istekle ve hakkıyla oynanmasına bağlıdır.

Kolayca anlaşılacağı üzere bu iki yaklaşımda da temel dramatik beceriler etkinliğin katılımcısı için gereklidir. Farklı nedenlerle de olsa her iki yaklaşımda da zaman zaman yapılan çalışmaların bir seyirciye yönelik olarak tekrarlanması ya da seyirci ile paylaşılması söz konusudur. Bu seyirci bazen gruptaki diğer katılımcılardır (örneğin; gruplar birbirlerine doğaçlamalarını sunabilirler veya drama çalışmasının gereği olarak bir oyundan bir sahneyi çalışabilirler vb. gibi) bazen yan sınıftaki öğrenciler ya da ailelerdir. Her durumda yapılan çalışmada anlamı karşıya doğru bir biçimde iletebilmek için hareket ve konuşmada netlik isteği ve sonuca odaklanma söz konusu olur. Yani drama **tiyatro** yönelimini de içerir. Eğitim ortamında tiyatro, dramanın bir parçası olarak, tıpkı kullanılan diğer oyunlar, egzersizler, rol kartları, anlatı ve doğaçlama gibi yer alır.

Özetlersek:

Dramatik kurgu şu bileşenlerden oluşur: durum, roller, ilişkiler, dramatik gerilim, mekan, zaman, atmosfer, dil, hareket ve sembol. Her hangi bir konu, soru ya da sorun bu unsurların net olarak saptanması ile bir grup etkinliği halinde ve doğaçlama olarak ele alınırsa drama dediğimiz etkinlik gerçekleştirilmiş olur.

Drama bir grup tarafından bir lider eşliğinde gerçekleştirilen, **dramatik aksiyon** ile oluşturulan **dramatik bir evrende** deneyimlenen, katılımcı odaklı, doğaçlamalara dayanan **dramatik bir süreç** olarak tanımlanabilir. Bu süreçte katılımcı bir rol üstlenir, kendini bir başkasının yerine koyar ve hayali bir düşünceyi empati, özdeşleşme ve kişileştirme yoluyla eyleme dönüştürür. Bu süreç her tür dramatik egzersiz, oyun, rol oynama, anlatı, sahneleme ve doğaçlama gibi yaratıcı etkinliklerin amaca uygun olarak yapılandırılması yoluyla yaşanır.

Ortak Değerlerin Drama Yoluyla Aktarılması

Dramanın, eğitimin amaçları doğrultusunda çeşitli hedeflere yönelik olarak yapılandırılmasıyla, temelinde yukarıda sözü edilen iki yaklaşımın unsurlarının olduğu, farklı farklı drama çalışmaları ortaya çıkmaktadır. “Ne kadar drama lideri varsa o kadar yaklaşım vardır” ifadesi bunu vurgulamak için söylenir. Buradaki farklılık sadece liderin kişiliği ile değil, katılımcı, ortam, koşullar, kültür ve ele alınan konu gibi farklı değişkenlerle de ilintilidir.

Tüm çalışmalarda ortak olan grup etkileşimi içinde bir oyun oynanması ve dramatik deneyim yoluyla öğrenmenin gerçekleşmesidir. Dolayısıyla, amaçlanan her ne olursa olsun oyun iyi oynanmalıdır ki öğrenme gerçekleşsin. Katılımcılar işbirliği yaparak, iletişim ve etkileşim içinde, gönüllü olarak rollerini üstlenmeli, farklı rollerin gereğini anlamalı, o rolün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeli, hem bir grup elemanı hem de bir birey olarak kendini ifade edebilmeli ve oyunu kurallarına göre oynamalıdır. Kolayca anlaşılacaktır ki bir drama çalışmasının gerekleri tüm ortak değerleri içermektedir. Hakkıyla gerçekleştirilen bir drama çalışması kendiliğinden ortak değerlerin içselleştirilmesini sağlayacaktır.

Bu konferans çerçevesinde tartışılacak ortak değerleri- sosyal içerme, demokrasi, insan hakları ve eşitlik- demokrasi başlığı altında toplamak olası görünüyor. Demokratik bir ortam, tanımı gereği, herkesin- özellikle dezavantajlı olanların ve azınlıkların- temel insan haklarının korunduğu, bireylerin özgür seçimleriyle karar verme süreçlerine aktif biçimde katılabildikleri, hak ve sorumluluklarının bilincinde bireylerin etkin toplumsal roller üstlenebildikleri, kanunlar karşısında eşit olunan, düşünce ve ifade özgürlüğünün ve yaşama hakkının saygı ile savunulduğu bir alandır. Yaratıcı ve etkili bir drama çalışmasının ortamı da tam budur.

Dolayısıyla;

-işbirliği, etkili iletişim, özgürce rol üstlenme, rol kişisini anlama, rolün gereklerini yerine getirme, empati, oyunun gelişimi için katkıda bulunma, gereğinde ikinci planda kalmayı kabul etme ve yaratıcı çözümler bulmayı sağlayan bir drama çalışması tüm ortak değerlerin sahiplenildiği, savunulduğu ve içselleştirildiği bir çalışmadır zaten.

Dolayısıyla; özellikle çalışmalarını planlayan ve yürütenlerin dramatik ortamı iyi bilmeleri ve ortak değerleri içselleştirmiş olmaları gerekmektedir. Eğer, tüm katılanlara kendini ifade etme olanağı veremiyorsanız, herkesin varoluşuna saygı duymuyorsanız, gönüllü katılımı sağlayamıyorsanız, yönlendirici ve baskıcı iseniz, ucu kapalı-cevabı belirli sorularla uğraşıyorsanız, yaratıcı çözümler bulunması için ortam oluşturamıyorsanız, etkili bir grup dinamiği oluşturamıyorsanız ne demokratik bir zemin oluşturabilirsiniz ne de etkili bir drama çalışması yapabilirsiniz.

Sonuç olarak, dramanın etkili olabilmesi bir araya gelen katılımcıların hep beraber bir üretim yapabilmesine bağlıdır. Bu süreçte yapılan tüm bireysel seçimler ve katkılar topluca gerçekleştirilen çalışmayı ilerletmelidir. Dolayısıyla hem bireysel hem toplumsal sorumluluk ile hareket edebilen bir topluluktur başarılı olan. Tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşama kültürünü edinmiş ve farklılıkları yaratıcı süreci zenginleştirmek için kullanabilen bir topluluk. Bu aynı zamanda tüm demokratik, insan haklarına saygılı, eşitlikçi ve özgürlükçü toplulukların ve toplumların temel niteliğidir.

Drama çalışmasını hakkıyla yapın, ortak değerler orada zaten.